

NA-läsaren Ulla Janson i Granbergsdal, Karlskoga, gillar att "hålla på med skrивerier" som hon själv uttrycker det. Bland annat har hon skrivit en bok om sin barndom i Björkkullen söder om Örebro och norr om Sommarroskogen. Boken har blivit gåvor till släkt och vänner, men här delar hon även med sig av ett utdrag till NA:s läsare.

1933 föddes NA-läsaren Ulla Janson (den vänstra flickan), och hon kom att växa upp i Adolfsbergstrakten söder om Örebro. Fotomontage av privata bilder

Så här ser NA-läsaren Ulla Janson ut idag. Foto: Privat

Björkkullen

Jag bodde som barn på det numera i mitt tycke vackraste stället på jorden. Det hette Björkkullen 1, för på samma kulle fanns ytterligare ett bostadshus och det kallades följaktligen för Björkkullen 2. Husen var byggda 1917 och såg nästan likadana ut. Det var främst färgen som skilde dem åt. Vårt hus var rött och det andra vitt. I båda husen bodde två familjer. Husägaren på bottenvåningen och hyresgästen på övervåningen.

Från Björkkullen hade man en fin utsikt över åkrar och ängar in mot staden Örebro. Stadsbilden dominerades av Nicolaikyrkan, vars torn liksom vaktade över staden. När jag i februari 1987 tog farväl av mitt föräldrahem kunde jag konstatera att 1940-talets idyll hade förändrats högst väsentligt, och stadsvyn hade fått ett helt nytt utseende med gråa fyrkantiga höghus som hade fått kyrktornets mäktighet att krympa. Kanske en symbolik för hur det har blivit allt mindre utrymme för det andliga och mänskliga på bekostnad av teknik och effektivitet.

I det här huset söder om Örebro växte Ulla Janson upp. Foto: Privat

Det fina med Björkkullen och dess omgivning var, att jag som barn upplevde det som en avgränsad och trygg värld med outtömliga möjligheter till lekar. Kanske gör alla barn det som har ett gott hem. Det fanns lekkamrater i bondgårdarna i det nära grannskapet, och framförallt fanns Marianne i Björkkullen 2. Hon var bara en dag äldre än jag.

De första fjorton åren av våra liv följdes vi åt. När vi var nio år flyttade dessutom hennes familj in på övervåningen i vårt hus som hyresgäster och där bodde de kvar i fem år tills de flyttade till staden. Far och mor ville då disponera hela huset själva. I de utökade utrymmena på övervåningen fick jag ett eget rum och bad och vattentoalett installerades. Det kändes lyxigt!

Marianne (till vänster) och Ulla (flickan till höger) på väg till skolan första skoldagen klädda i sina finaste kappor. Mariannes var ljusblå och Ullas tegelbrun. Båda med kragar och knappar av sammet. Foto: Privat

Vi barn upplevde säkert inte utsikten från hemmet som något speciellt, den bara fanns där, och allt verkade finnas där för evigt – källbacken, lekstenarna, skolvägen och människorna.

Till tant Nordkvist i Karlsdal fick jag gå och köpa fem ägg ibland, men jag tyckte inte om att gå dit för tant Nordkvist hade gäll röst och lite stickande ögon. Dessutom kände jag att hon på något sätt var för mer än oss eftersom hon hade en svart persianpäls på sig när hon åkte till staden med bussen – och om mamma och jag fick sällskap med henne sista biten till busshållplatsen tyckte jag att mamma förändrades och blev stel och tillgjord.

Då var det roligare att gå till tant Molinder i Skogsberg och hämta mjölk. Hon satt på sin pall och mjölkade korna och pratade med oss. Men vi var tvungna att stå stilla innanför dörren i den lilla ladugården. Kanske var hon rädd för att vi skulle bli sparkade av någon morsk ko. Kanske den som tilldrog sig vårt särskilda intresse för att hon alltid måste ha svansen uppbunden i taket när hon mjölkades. Antagligen var det för att hon daskade tant Molinder i ansiktet annars.

Tant Molinder hade ett runt ansikte och mörkt hår som inramade ansiktet. Hon var också rund i kroppen och hade en djup varm litet knarrig röst – jag kan höra den än och känna värmen hon utstrålade. Det är märkligt men jag kan inte minnas att vi någonsin var inne i hennes lilla röda stuga med vita spetsgardiner i fönstren.

Apropå mjölk minns jag att något av det godaste vi barn visste var köpemjölk. Den var pastöriserad och hade en speciell smak tyckte vi. När vi gick ärende åt våra mammor till Stenstugan, handelsboden som låg två och en halv kilometer bort, bad vi alltid att få ta med oss varsin tom vichyvattenflaska, som hade en speciell så kallad patentkork. För tre öre fick vi våra flaskor fyllda med mjölk som vi sedan drack av på hemvägen och njöt.

Till tant Molinders Skogsberg hörde litet skogsmark, tror jag. Men stället var litet. Det bestod av några betesgården, lite åkermark och en ladugård med fyra kor. Tant Molinders båda söner var snickare och arbetade på min fars snickerifabrik. Den äldste var företaget trogen hela livet. En riktig trotjänare och god vän.

När julen närmade sig följde far och jag med Roland som han hette, och högg julgran. Det var gränslöst roligt och jag kunde gå i skogen hur länge som helst för att få den allra vackraste julgranen. En gång minns jag att far undrade "men är det här din skog Roland?" och han plirade illmarigt och svarade "Ja, alltihop är mitt". Då anade jag att vi kanske inte var helt rättskaffens när vi sökte gran. Skogsbergs ägor tillät inget större julgranssökande. Far slingrade sig när jag frågade om det inte var Rolands skog. Men roligt var det att leta julgran där, vem sedan skogen tillhörde.

Kvällen före julaftonen tog far med sig granen ut i fabriken och satte på julgransfoten där. Ett år var jag orolig för hur granen skulle bli, för den vi tagit tyckte jag inte var särskilt fin. Men när far ställde in den i vardagsrummet var det den finaste och jämnaste gran vi någonsin haft. Grenarna satt perfekt. Vi klädde granen traditionsenligt på julaftonens morgon. Vilken höjdare! Tills på annandagen då vissa delar av granen började barra betänkligt. Far hade borrat hål i stammen och flyttat grenar. Snickarmästaren hade tillverkat den perfekta julgranen!

Vådlig skidåkning

Det var vintern 1945. Jag gick i femte klass i Adolfsbergsskolan strax söder om Örebro.

Vi hade inga dyrbara utrustningar för att kunna leka, som nuförtiden. Skidorna till exempel var ett par trälaggar som vi vallade med ljusstumpar, men de dög att åka på.

I närheten av skolan låg en byggnad som brukade kallas omväxlande "Drottning Kristinas jaktlott" och "Templet". Det var en rödfärgad träbyggnad med pampiga pelare. Den låg högt på en av inlandsisen slipad klippa. Från den pelarförsedda framsidan ledde en stentrappa ned till en avsats i berget och gick man rakt fram från trappan så kom man till ytterligare en stentrappa med 21 trappsteg som ledde ned till en gräsplan. Att på skidor ta sig nedför de båda trapporna var ett våghalsigt företag. När magistern i skolan fått vetskap om vad vi roade oss med ringde han hem till våra föräldrar och frågade om de kände till vårt tilltag. Min far, som nog var lite stolt över att jag vågade åka där och dessutom visat honom att jag stod på skidorna, hade svarat att jag fick åka där och jag tror att flera föräldrar svarat något liknande så åkandet fick konstigt nog fortsätta!

Templet i Sommarro på en bild tagen under senare år än då Ulla lekte där. Den här bilden är från 1960-talet. Foto: Örebro stadsarkiv

I Templets närhet ligger huset Sommarro. Det var sommarnöje åt handelsmannen och rådmannen Johan Broms (1718–1798). Hans sonson Gustav Adolf Broms uppförde Templet någon gång runt 1840-talet. Det var inte avsett att vara bostad utan var mer som ett lustslott där fester kunde hållas. I augusti 2010 brann Templet ned till grunden. Troligen var branden anlagd. 2014 hade man byggt upp det igen med hjälp av bland annat fotografier som en dam lyckligtvis tagit 2009. Den ståtliga återinvigningen var den 6 juni.

Vi lekte emellanåt i omgivningarna runt Sommarrogården. I närheten, kanske 200 meter från gården, låg ett rött övergivet torp som sades ha varit bebott av en skomakare. Runt det numera rivna torpet växte mängder av blommor, och varje vår till mors dag var Marianne och jag där och plockade förgätmigej som bredde ut sig runt hela stugan.

Framför Sommarro, familjen Broms sommarstuga under hela 1800-talet, fanns en gräsrundel med en stor lind i mitten. Lindan tilldrog sig vårt intresse för den hade ett hål i stammen och om vi stod på tå så kunde vi se fågelungar som bodde där. Vi visste att vi inte skulle röra ungarna, för då kunde de övergivas av fågelmamman.

Sommarro. Familjen Broms hade liksom flera andra välbärgade örebroare sommarhus i området under 1800-talet och detta är det enda bevarade. Numera är det värdshus. Bilden är tagen på 1970-talet. Foto: Hans Andersson/Örebro stadsarkiv

Vinteräventyr

Far brukade berätta om sin barndoms lekar och hyss och det var jag mycket road av. I hans barndom fanns inte leksaker för barnen, åtminstone inte i hans familj. När jag som barn någon gång var sjuk låg jag i min säng och väntade på att det skulle bli kväll och far skulle komma in från snickerifabriken. Då kom han och satte sig på min sängkant och berättade om sig själv och sina kamrater vad de roade sig med när de var barn. En del var nog sant men säkert var mycket påhittat.

Min far växte upp i Sandviken utanför Karlskoga. Hans far och en annan man byggde de första husen på Sandängen. De finns fortfarande kvar och är belägna söder om Köpcity som har baksidan mot E18, den östra utfarten från

Karlskoga. Nu finns många hus i området. Utanför husen gick en stig rakt nedför åsen till sjön Möckeln. När stigen blev isig på vintern använde min far och hans kamrater sopskyfflar och pappkartonger för att åka nedför backen.

Det gav mig uppslaget till hur vi skulle använda gången ned till postlådan från mitt hem. Det hette ju Björkkullen och låg förstås på en kulle. Jag och mina lekkamrater hämtade våra mammors sopskyfflar för att åka på. Man grenslade skyffelns skaft som man greppade och höll upp benen för att få bra fart. Men riktigt nöjda med farten var vi ändå inte utan vi gick in i tvättstugan och hämtade vatten till att vattna gången med. Eftersom det var kallt ute frös den vattnade banan omgående. Hjärtat i mig vad vi åkte och virvlade ned mot postlådan. Det här blev liksom kanalverksamheten ett ganska kort nöje för när mamma skulle hämta tidningen på morgonen dagen därpå så halkade hon omkull och pappa grusade till vår förtret vår fina åkbacke. Egentligen var vi ganska tidigt ute med tefatsåkning som ännu inte var uppfunnen.

Små flickor och stora cyklar. Ulla till vänster och Marianne till höger. Foto: Privat

Entreprenörer i blomsterhandel

Våra cyklar var omgjorda vuxencyklar med en nedsänkt sadel. Jag hade fått min mammas cykel som hon i sin tur fått av sin far när hon var 18 år. Det var mig veterligt enda presenten hon fått av sin far som dog strax efteråt och mamma var föräldralös. Vi använde våra cyklar också i våra lekar. Med dem körde vi taxi, polisbilar och brandbilar som gjorde uttryckningar. Vi använde även cyklarna för att komma till ett par ängar med mycket blommor, som vi plockade.

En sommar hade vi blomsterhandel invid vägen där baptisterna cyklade till sitt sommarhem i Sommarroskogen i Adolfsberg. Vägen dit gick intill mitt föräldrahem Björkkullen. Vi gjorde buketter med prästkragar, blåklockor och ängssyra. Priset var fem öre för en mindre bukett och tio öre för en större.

Vi var under några veckor fullt sysselsatta med att plocka blommor, göra buketter, ställa dem i hinkar med vatten och sedan vara försäljare. Somliga kunder köpte buketter som de hämtade vid återresan in till staden. Då gällde det att hålla reda på vem som hade köpt vad. Vid något tillfälle strulade det till sig för oss men då var vi flotta och skickade med en stor bukett till den som köpt och låtit ställa undan en liten bukett. Egentligen var det nog så att vi hade bara kvar stora buketter men det var vi finurliga nog att inte säga.

Vi kände oss rika när kvällen kom och påföljande dag gick vi till konditori Kullen och där omsattes pengarna i halvöreskola, några tuggummin och kanske i en liten chokladkaka. Godsakerna låg i ett enkelt mörkbetsat träskåp låst med en nyckel. På översta hyllan låg chokladkakor och de var dyrast och det var mycket sällan vi ungar kunde köpa något från den hyllan. Priserna sjönk med hyllornas läge och på den nedersta fanns halvöreskola, hårda halvöres honungskarameller och tuggummi.

Konditoriet drevs av ett äldre par och jag betvivlar att där fanns någon konditor. Några bakverk eller tårtor såg jag aldrig till. Å andra sidan fanns det inte pengar hemma till att gå på kondis.

Upplevelser under krigstiden 1939–1945

Nästan hela min skoltid härjade kriget runt Sverige. Freden kom på min födelsedag den 7 maj 1945, och jag skulle snart sluta klass 5. Mycket under min uppväxt präglades av kriget.

Svenska handelsfartyg gick i så kallad lejdtrafik och importerade och exporterade varor. Det var många sjömän som satte livet till för att uppehålla denna lejdtrafik. Båtar blev torpederade och en del minsprängdes.

När julbåten med apelsiner nådde Göteborgs hamn meddelades den glada nyheten på radio. Tilldelningen av apelsiner var liten men efterlängtd. Bananer fanns inte under kriget och när de första efter kriget nådde Sverige fick varje barn tilldelning på två bananer och jag kände igen doften och smaken av banan.

Tisdagen den 9 april 1940 var dagen då livet förändrades

Det blev aldrig mer som tidigare. Jag var sju år och kände den dystra stämning som omgav oss, utan att riktigt förstå. Vid ettiden på natten den 9 april hade den tyska invasionen av Norge börjat. På radions morgonnyheter berättades om hur krigsfartyget Blücher skjutits i sank i Oslofjorden. Ombord fanns 2 400 soldater och 1 000 hade följt med fartyget till botten. När fartyget passerade Oscar Fredriksborgs fästning hade man laddat sina två kanoner med var sitt skott och lyckades få in fullträffar så att fartyget blev manöverodugligt. Att ladda om var sedan en långsam procedur och när det var klart var fartyget utom skotthåll. Men skotträffarna var så lyckosamma att fartyget sjönk ganska snart. Blücher lyckades dessförinnan ankra nära stranden så att en del soldater kunde ta sig ifrån fartyget innan det sjönk.

En tidigare Boforsanställd har berättat för mig att det var två Boforskanoner som avfyrades och att de fortfarande finns att se vid fästningen.

Gråt i trapphuset

Det var tidig morgon och utifrån trapphuset i farstun hördes någon som snyftade och grät. Det var tant Nilsson, som bodde i övervåningen. Hon hade hört på nyheterna i radion att tyskarna hade gått in i Norge och hennes släktingar bodde i Horten, Norges marinbas (på den tiden). Horten ligger vid Oslofjorden. Hon fruktade att hennes släktingar hade dödats. Det visade sig dessbättre senare att så inte var fallet.

Jag var som sagt sju år den 9 april 1940 och förstod inte riktigt vad det var för hemskt som hade hänt, men känslan kan jag än i dag känna. Det var oro i luften, de vuxna talade så allvarligt. Det fanns människor som var opålitliga, de kallades nazister och quislingar. Vad de gjorde förstod jag inte till att börja med. Men tant Nilsson grät och det var hemskt.

Den 14 maj 1939 invigdes Gustavsviks flygfält söder om Örebro. Det var en stor händelse som samlade mycket folk.

40 000 personer ska ha varit närvarande. Lika många som Örebros dåvarande befolkning. Man hade kommit dit från hela Mellansverige. Redan året därpå då tyskarna invaderade Norge och Danmark blev flygfältet militärt område.

Ljungbyheds flygskola anländer till Örebro

I kvällningen tisdagen den 9 april stod far ute på verandan och sög på sin pipa och dystra tankar rörde sig i hans huvud. Plötsligt blev han väckt från sina tankar av ett intensivt surrande i luften. Flygplan efter flygplan landade på flygfältet som han stod och såg ut över. Han ropade på mor som var inne i köket och jag följde med henne ut.

"Jag har räknat dem" sa far, "det har kommit 15 stycken nu". Inalles kom det 64 stycken enmotoriga propellerplan och de hade dubbla vingar och såg ut som stora sländor. Det visade sig vara krigsflygskolan i Ljungbyhed i Skåne som flyttade sin verksamhet till Örebro och Eskilstuna, till platser inne i landet, som ansågs säkrare.

Min far var "kronvrak" det vill säga att han när han mönstrade till det militära fick fribrev på grund av sin hälsa. Själv trodde han att han blivit förväxlad med någon som hade en svår sjukdom. I hans papper från försvarsmakten stod det i alla fall att "han var oduglig till rikets försvar".

Hans lilla snickerifabrik hade vid krigsutbrottet sex anställda och hela verksamheten stod och föll med att han fanns där. Det gjorde att far inte alls kände sig obekvämt med att vara "kronvrak". Och sjuk var han inte och hade inte heller varit.

Far blev blockledare för hemvärnet och en dag kom det en kartong med armbindlar med olika tecken på hem till Björkkullen. Det blev sammanträde i vårt kök och befolkningen i närområdet tilldelades olika sysslor. Mamma Sara

fick en gul armbindel med ett blått kors på som tecken på att hon skulle vara samarit. Andra skulle vara ordonnanser, alltså budbärare, och fick armbindlar med tecken på detta och så vidare.

Och vi barn lekte förstås hemvärn och gjorde armbindlar åt oss av tyg.

Flyglarm

Till fönstren skaffades mörkläggningsgardiner så att husen inte skulle synas vid eventuella nattliga flyganfall. Bredvid källarfönstren skulle det finnas sandsäckar att ställa som skydd vid bombangrepp. Källaren skulle fungera som skyddsrum. Vid ett tillfälle som jag aldrig glömmer fick vi dra sandsäckarna för fönstren och springa ned i källaren och sätta oss att vänta. Flyglarm, en lång signal, litet uppehåll och en lång signal hade sänts ut från stadens larmstation. Bäst att lyda instruktionerna.

Allvaret låg i luften. Där satt vi i källaren tillsammans med hyresgästerna och arbetarna på fabriken och väntade på vad som skulle hända. Samtalet var lågmält och många tankar hann vandra genom våra huvuden. Skulle vi bli bombade nu? Skulle vi komma därifrån med livet i behåll? Var det så här vi skulle sluta våra liv? Varför hade vi inte fått någon förhandsvarning om flyganfall?

Också vi barn kände allvaret, även om vi inte förmådde förstå sambanden mellan allt som hände. Plötsligt hördes sirenerna igen, tre korta stötar, uppehåll och tre nya stötar – det var "faran över" som blåstes. Vilken oerhörd lättnad! Alla återgick ganska omskakade till sina sysslor. Snart fick vi veta, jag minns inte hur, att det var av misstag det blivit ett falskt flyglarm.

Ulla Janson, Granbergsdal, Karlskoga

NA-läsaren Ulla Janson hör hemma i Granbergsdal, Karlskoga. Foto: Privat